

בהירים ומעט צוונים

מאת נתן דן

גית ונאצלת: יותר משיש כאן העלאת דברים בעולם החיצוני למדרגת סמלים של רגישות, יש כאן התרפקות מילאג' כולית מעט על מראות השוברים את דמיונו של המשורר. העובדה שמשורר רים לאינספור הקדימהו בכתיבה על אותם נושאים עצמם, מתוך התייחסות שאינה שוגה לחלוטין, אינה מפריעה לפגיש, ובכך הוא בליספק בעל נטייה "קלאסית" מובהקת.

על אף הטון השקט של השירים, אין לומר עליהם שהם הדורי ולך נפש או רווי מצבירות. שירו של פגיס אינו נראה לנו כפרי חווייה עזה. גם השורה הראשונה שלו היא רק לעיתים רחוקות הטובה ביותר. בכלל, קשה להצביע על שורה בודדה בשיר, העושה עלינו את הרושם החזק ביותר. במידה שאתה מתרשם, אתה מתרשם מכלל השיר כולו. נאמן לעקביות "קלאסית", אין שירו של פגיס יודע תמורות רבות בטון ובמבנה, הנותלים אהידים למדי מתחילתו ועד סופו. גם אין כאן הטעמה של גיואנסים. הקווים הסוגרים על השיר רשומים בברירות ובקפדנות. הדגש מוטל כמעט תמיד על החליק הסודגש בצורה אוטומאטית על ידי המבנה — הסיום. בכך שונה פגיס ממשוררים רבים בני זמנו, עם זאת, לא נוקה גם הוא מחולשות כרוניות של השירה המודרנית, כגון "הניסים נס" תלקו וגסעו, באוויר האסום, קרוב כל כך, אינני מגיע עדיין", אך בדרך-כלל לא תמצא אצלו אסימוני פיוט שחוקים מסוג זה, שפרשנים פסיכולוגיים וסו" ציולוגיים כבר ניתחום עד מוות בקשר עם שיריהם של משוררים אחרים.

במידה שקיים דבר כמו רגישות בת זמננו, שווא תבקשנה אצל פגיס, הוא שמה להסתפק בדרכים הפלולות והבטיר חות שנכבשו כבר על ידי דורות רבים של מסורת לירית, ולהניח את החדש והחידוש, את הניסוי והסעות. למשורר רים נועזים יותר או הרפתקניים ממנו. הוא הדבר הן באשר לצורה והן באשר לנושאים.

אולם, כאן יש להבחין ולומר שפגיס כתיר לעצמו חומש רב הרבה יותר באימאזיסטיקה שלו מאשר במבנה ובי פרוסודיה. אין הוא נרתע, למשל, מלי צייר כיצד "סוסי הקץ ברעמות שביט בקעו ממגדלי הניצוצות", או תמונה מוצלחת הרבה יותר, אם גם מתוכננת דיקוראטיבית מעט, כמו "ידי דוד הר קות, בין שלל מיתריה, עופות בתיריב מבעד לסוגר". אלא שגם על גילויים שמרניים פחות אלה מכטים, בסופו של דבר, הטון והצורה האהידים יתבלתי אישיים.

השירים החלשים הם אלה שבהם אומר המשורר משהו חדוש, כנראה, יתר עוצמה והשתתפות, או ראיית הדברים באספקט חדש ואישי יותר, כמו "קשתות התחנה", "עבדי המלך", "משל", "עץ ללא שורש", "חמקה לה ילדותי". כאן מעוררת בנו הנייטראליות השלווה של פגיס משהו הגובל באדי שזה, והתוכן נשאר בלתי-מעוצב ולי עיתים, כמו בשיר האחרון, גם פש סני, חלשים הם גם השירים ה"פוא טיים" המובהקים כמו "אופליה", "המנ גן כעוגב", לעומת זאת, טוב פגיס בשיר כמו "יד הזולה", שבו נראה לי שאנו מבחינים בנעימה אישית יותר: מקר סדינים עלתה בוחור יד החולה לחלון הנושא צפרים. הן מקבלות בפתו נחור את שמש יומן הצהב, פרורים, פרורים.

שקטה מהן, אחותן בגופה השמוט, והולכת למות.

גם כאן נדמה אמנם שהחרוז המלא, המלא מדי, מקרב יתר על המידה את תחילת השיר אל סופו: היינו מעדיפים אולי הפונת-דומייה ארוכה יותר לפני שתי השורות האחרונות ופחות תואם מובלט ביניהן. אולם, חרף זאת, מת גלה כאן פגיס ביכולתו לשמור על לשונו ממליצות, להפעיל מלים קולעות, לומר דברים במינימום מלים, בריכוז ובציוריות יפה, המצליחה לבטא יפה את הקשר בין הציפור לבין היד — הציפור השמוטה של החולה, יפים גם שירים כמו "תחום רקיע", "בלי דום", "סהרוני נחושת", "בגוש השיש", וזה רים.

על "שעון הצל" של דן פגיס ניתן לומר, שאם אינו מלהיב אותנו, הרי אין גם להניח שזאת היתה כוונתו של המ שורר. שיריו של פגיס הם שקטים, מפוכחים, ובוודאי שאין בהם כל ימרה להיות מסעירים או מזועזעים. כמו השיח אשר באחד מהם, ניבטים הם אלינו "בעינים קטנות, בפריים החיזור", מבלי להתאמץ לשכנענו. לזכות באהדתנו או אף לעשות עלינו רושם מיוחד, גם יחסו של המשורר אל שיריו אינו מורכב, נדגש במיוחד, סתף או זינטימי מאוד, השיר הוא לו כבתי-לווייה ידיונית, שעמה מחלקים לשמים — נעימים בדך-כלל — אך לא הרבה יותר מזה. רק לעיתים רחוקות אתה מוצא את בת שירו של פגיס כשהיא נתונה במבוכה, מגששת אחר מלים או מתאמצת לומר משהו אישי מאוד, משהו שמעבר ליכולתה.

אין ספק שפגיס יודע לבנות את שירו כהלכה, לפעמים נדמה אפילו שכשרון זה הוא בעוכריו: הוא יודע יותר מדי טוב, ששיר זקוק לפתיחה וסיום, ושעור משהו צריך לקרות, או, לרוב, להיאמר, בינתיים, צורותיו, בהן ניכרת יפה השפעת המסורת הגרמנית. הן מוצקות וממושטעות ועם זאת בלתי אישיות לרוב: לאיאהת הופתעתי להי ווכח ששיר, אשר בשעת קריאה היתה לי הרגשה ברורה שהוא סונטה, אינו כזה. מרבית השירים יוצרים רושם זה של מתכונת בלתי-אישית ועם זאת מהוקצעת היטב וחסרת מעקשים. צורתו של פגיס היא תמיד צורה הגיונית וחס כונית לביטוי התוכן שאותו יש ברצונו לבטא, צורה ברוקה, אך לא תמיד היא גם הצורה המשכנעת או המעניינת ביותר. השיר מנוסה היטב, מנוסה מאוד, מנוסה יתר על המידה.

פגיס כותב הרבה על הדומם, על החי והצומח, כבר שמות השירים מעידים על כך: תמצא כאן את העץ ללא שורש, הלגלגל, הרפף, הסולם, הגירא סה, המזרקה, הסחרחרת, הבלון, האגרי טל, הנחר, השית, סהרוני הנחושת, המרובד הפרסי, ועוד. כמו-כן, הוא מר סיף אנו ורסאי הנציה הדהויות מעט שלו לנאפולי, רומא ומילאנו הנוטה של בנימין גלאי ופראג ופאריס הנוכי ריות של שלונסקי וגורי. יותר משיש בשיריו אלה מתח של ביטוי עצמי או הסתכלות ערה, יש כאן התרשמות שב שולי הדברים, עם נטייה להכללה חגי

(*) "שעון הצל" מאת דן פגיס הוצאת ספרית פועלים, תשי"ט.